

ชื่อผลงานวิจัย (ไทย)

การปฏิรูปการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษาในสังกัดสถาบันพระบรมราชชนก

ชื่อผลงานวิจัย (อังกฤษ)

Education Reform of The Academic Institution under the administration of The Praboromarajchanok Institute

ชื่อนักวิจัย

ผู้วิจัย   ดร.สาธิตา เมธนาวิณ
ผู้วิจัยร่วม   กาญจนา สันติพัฒนาชัย
                                  ทพญ.ทิพาพร สุโขษิต
                                  อลิสสา ศิริเวชสุนทร

ปีที่ผลงานวิจัยเสร็จ

พ.ศ. 2551

ประเภทของงานวิจัย

อื่นๆ

คำสำคัญ

การจัดการศึกษา

ความเป็นมา/หลักการและเหตุผล

สถาบันพระบรมราชชนก เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทหน้าที่ในการผลิตและพัฒนาบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุข โดยลำดับกว่า 60 ปี โดยวิทยาลัยในสังกัด 40 แห่ง ได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว และมีความพยายามที่จะพัฒนาการจัดการศึกษาของสถาบันในสังกัดมาโดยตลอด และพบว่าทิศทางการพัฒนาการจัดการศึกษาต้องสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาระบบสุขภาพที่เน้นการพัฒนาตามปรัชญาการสาธารณสุขแนวใหม่ (เน้นประชาชนเป็นศูนย์กลาง) เพื่อผลิตบุคลากรให้สามารถทำงานได้สอดคล้องกับการปฏิรูประบบสุขภาพคือต้องมีความรู้ความสามารถในวิชาชีพ และมีทัศนคติหรือจิตสำนึกที่ดีในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีความเข้าใจผู้มารับบริการ คือเข้าใจความคิดและพฤติกรรมของชาวบ้านซึ่งเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับวิถีการดำรงชีวิตในแต่ละบุคคล อันจะนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของชาวบ้านในการพึ่งตนเองด้านสุขภาพ และพัฒนาการให้บริการได้ตรงตามความต้องการของประชาชน

การพัฒนาการจัดการศึกษาที่เน้นให้เข้าใจความเป็นมนุษย์ (Humanistic) ตามปรัชญาการสาธารณสุขแนวใหม่ ถือเป็นจัดการศึกษาแนวใหม่ที่เน้นให้ผู้เรียนมีฐานความรู้ ความเข้าใจคนและบริบทที่เขาอยู่ ถึงแม้ว่าสถาบันพระบรมราชชนกมีหลักสูตรบูรณาการและเน้นชุมชนที่เป็นแม่บทแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ.2545 แต่ ถ้าหากว่าการนำไปใช้ของวิทยาลัยในสังกัด 39 แห่ง ยังไม่เป็นไปตามที่หลักสูตรกำหนด จะไม่สามารถผลิตคนแนวใหม่ตามที่ต้องการได้ รวมทั้งการสร้างหลักสูตรระดับวิทยาลัยและหลักสูตรที่เป็นรายวิชา ซึ่งอาจารย์ที่จะใช้ต้องมีความพร้อมทั้งความเข้าใจและมีศักยภาพตามปรัชญาสาธารณสุขแนวใหม่และทักษะการสอนแนวใหม่ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งกระบวนการพัฒนาความพร้อมทั้งหมดเป็นการวิจัยและพัฒนา หรือ R&D เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เริ่มจากเล็กไปใหญ่ เช่น การปรับการสอนเป็นบางวิชา ยังมีใช้การปฏิรูปใหญ่ทั้งหลักสูตร แต่ละกิจกรรมคล้ายเฟื่องที่ละตัวที่ช่วยกันขยับเขยื้อน ให้เกิดการปฏิรูปการจัดการศึกษาในที่สุด

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. พัฒนาหลักสูตรพยาบาลศาสตร์ และหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิตสุขภาพของสถาบันการศึกษาในสังกัดสถาบันพระบรมราชชนก โดยเน้นแนวคิดการสร้างเสริมสุขภาพ ด้วยการผสมผสานความรู้เข้าสู่บริบทจริงของปัญหาสุขภาพของประชาชน ควบคู่กับการพัฒนากระบวนการคิดและสร้างทัศนคติที่ดีในตัวผู้เรียน
2. พัฒนาอาจารย์ผู้สอนให้เข้าใจแนวคิดหลักการการสร้างเสริมสุขภาพภายใต้ปรัชญาการสาธารณสุขแนวใหม่ และมีขีดความสามารถจัดการเรียนการสอนที่ตอบสนองต่อแนวทางดังกล่าว
3. สร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับสุขภาพในชุมชน โดยใช้กระบวนการศึกษาวิจัยและการเรียนรู้ในระดับชุมชนและท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การสร้างเนื้อหาสาระและพัฒนาการจัดการเรียนการสอน

วิธีการวิจัย

ประชากร

อาจารย์ผู้สอนจำนวน 1,959 คน และนักศึกษา 15,000 คน ของวิทยาลัยพยาบาล และวิทยาลัยการสาธารณสุขในสังกัดสถาบันพระบรมราชชนก จำนวน 38 แห่ง

กลุ่มตัวอย่าง

อาจารย์ผู้สอน 300 คน และนักศึกษา 3,227 คน ของวิทยาลัยพยาบาล 24 แห่ง และวิทยาลัยการสาธารณสุขจำนวน 4 แห่งในสังกัดสถาบันพระบรมราชชนก

เครื่องมือการวิจัย

- 1.) แบบสอบถาม ความคิดเห็นของนักศึกษาต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการ
- 2.) แบบประเมินตนเองของอาจารย์ผู้สอนกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการ
- 3.) แบบบันทึก ทั้งแบบบันทึกข้อมูลด้วยตนเอง แบบบันทึกการสัมภาษณ์และการสังเกต การบันทึกที่ได้จากอ่านบันทึกการสอนของอาจารย์ และบันทึกการเรียนรู้ของนักศึกษา รายงานต่างๆ ของนักศึกษา

การรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการตั้งแต่เริ่มโครงการ โดยการสังเกตการดำเนินงาน การพูดคุยกับอาจารย์ นักศึกษาและผู้บริหารวิทยาลัย การอ่านบันทึกการสอนของอาจารย์ และบันทึกการเรียนรู้ของนักศึกษา รายงานต่างๆ ของนักศึกษา ทุกครั้งที่มีการนิเทศ ติดตามการดำเนินงานของวิทยาลัย รวมทั้งการประชุมสัมมนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ผลการวิจัย

1. ยุทธศาสตร์เชิงยุทธศาสตร์

1.1 การนำ “หลักสูตรบูรณาการ” สู่การปฏิบัติในระดับวิทยาลัย ได้ขยายวิทยาลัยที่เข้าร่วมโครงการ จากจำนวนวิทยาลัยนำร่องในปีแรก 5 แห่ง เป็น 30 แห่งในปีที่สี่ โดยเป็นวิทยาลัยพยาบาล 24 แห่ง และวิทยาลัยการสาธารณสุข 5 แห่ง และวิทยาลัยที่เข้าร่วมโครงการได้พัฒนาหลักสูตรรายวิชาเป็นการทดลองการจัดการเรียนการสอนแนวใหม่ เพื่อวางรากฐานไปสู่การเรียนรู้สุขภาพแนวใหม่ ปัจจุบันได้มีการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาไปแล้วจำนวนทั้งสิ้น 8 วิชา โดยวิชาพื้นฐานที่สำคัญ คือ วิชามนุษย์ สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ วิชาสังคมไทย วิชาการ สร้างเสริมสุขภาพและการป้องกันการเจ็บป่วย และขยายไปสู่หมวดวิชาชีวะพยาบาลและสาธารณสุข

1.2 การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน หรือ “การศึกษาแนวใหม่” ในระดับปฏิบัติการ วิทยาลัยที่เข้าร่วมโครงการ ได้ประยุกต์ “แนวทางการเรียนรู้ด้วยสภาพจริง (Authentic Learning)” นำไปใช้ควบคู่กับการเรียนสาระความรู้โดยตรง ทั้งนี้เพื่อให้กระบวนการสอนเกิดความพอดีและสมดุลระหว่างสาระกับการเรียนรู้ โดยมีเงื่อนไขให้มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

1.3 การพัฒนาอาจารย์ จัดการฝึกอบรมพัฒนาสาธารณสุขแนวใหม่ ซึ่งแบ่งเป็น 4 ระยะ จำนวน 2 รุ่นๆ ละ 22 วันทำการ เพื่อสนับสนุนอาจารย์ผู้สอนที่สนใจในแต่ละวิทยาลัยที่เข้าร่วมโครงการ รวมทั้งสิ้น 250 คน และสนับสนุนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องแก่อาจารย์ในการจัดการศึกษาแนวใหม่

2. ผลลัพธ์เชิงพัฒนา

2.1 การพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน

2.1.1 การพัฒนาหลักสูตรปฏิบัติการในระดับวิทยาลัย

เนื่องจากการจัดการเรียนการสอนจริงของวิทยาลัยยังต้องกระทำเป็นรายวิชา ภายใต้ลักษณะวิชาที่กำหนดไว้แล้ว การนำหลักสูตรบูรณาการไปใช้จึงต้องพิจารณาทั้งในลักษณะภาพรวม และในรายวิชาหรือกลุ่มวิชา โดยให้สอดคล้องกับแนวคิดและหลักการในหลักสูตรแม่บท โดยข้อเท็จจริง พบว่าแนวคิดเรื่องบูรณาการยังมีความเข้าใจที่แตกต่างกันมาก ซึ่งส่งผลต่อรูปแบบการนำหลักสูตรไปใช้ที่ค่อนข้างหลากหลายความคิด การพัฒนาหลักสูตรจะพบลักษณะต่างๆ ดังนี้

ก. บูรณาการในลักษณะภาพรวมของหลักสูตร เน้นการเชื่อมโยงภายในหลักสูตรของปรัชญาและแนวคิดเชิงสังคม บูรณาการแนวคิดและกระบวนการดูแลสุขภาพ และบูรณาการกระบวนการเรียนรู้

ข. บูรณาการในรายวิชา และกลุ่มวิชา เน้นการเชื่อมโยงของสาระความรู้ภายในกลุ่มวิชา การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาแนวใหม่ที่มีลักษณะเนื้อหาเชื่อมโยงกัน และมีกระบวนการเรียนรู้ที่ปฏิบัติให้เห็นผลเป็นรายวิชา จึงเป็นพื้นฐานสำคัญของการดำเนินโครงการ

ค. การเรียนรู้บทบาทของวิชาชีพ และบูรณาการไปสู่บทบาทของระบบบริการสุขภาพในการแก้ปัญหาสุขภาพของประชาชน เป็นบูรณาการรวบยอดของการเรียนรู้ให้เชื่อมโยงกับระบบสุขภาพใหญ่เพื่อให้เข้าใจแนวความคิด การดูแลสุขภาพที่ชัดเจนขึ้น มองระบบและโครงสร้างปัจจุบันที่มีทั้งจุดอ่อนและจุดแข็ง เข้าใจสภาพการปฏิบัติงานจริงที่มีข้อจำกัด และรู้จักแสวงหาโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

2.1.2 การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

จากการสนับสนุนให้วิทยาลัยต่างๆ ได้มีโอกาสประเมินและวิเคราะห์กระบวนการเรียนการสอนของอาจารย์ที่เข้าร่วมโครงการ ในระหว่างที่พัฒนาหลักสูตรรายวิชาไปด้วย ประเด็นที่ให้ความสำคัญ ได้แก่

1. การพัฒนา “กิจกรรมการเรียนรู้” ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนมีอิสระในความคิดและการเรียนรู้มากขึ้น นำหลักการเรียนรู้จากสภาพจริงมาใช้ โดยไม่มุ่งคำตอบสำเร็จรูปที่อาจารย์เป็นผู้กำหนด หรือการอ่านจากตำราอย่างเดียว การให้ความสำคัญกับการศึกษาความจริงด้วยตนเอง การลดทอนอคติในการเก็บข้อมูล การเรียนรู้โดยไม่มีกรอบตายตัว การรู้จักใช้ความคิดเพื่อวิเคราะห์แยกแยะ และหาข้อสรุป ฯลฯ ซึ่งการเรียนรู้ดังกล่าวเป็นสิ่งที่ทั้งผู้สอนและผู้เรียนส่วนใหญ่ยังไม่คุ้นเคย

2. การพัฒนา “แนวทางการสอน” ที่ช่วยสร้างเสริมทัศนคติและการปรับกระบวนการทัศนคติของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจความเป็นมนุษย์ และความรู้สึกรักใคร่ของประชาชน มากกว่าการยึดมั่นความรู้ในตำรา โดยไม่พิจารณาสภาพจริง ตลอดจนทักษะการถ่ายทอดของอาจารย์ที่กระตุ้นให้ผู้เรียนประจักษ์ในการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง ซึ่งพบว่าอาจารย์มีบทบาทอย่างมากที่จะสนับสนุนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับฐานของผู้เรียน

2.2 การพัฒนาอาจารย์

วัตถุประสงค์ของการพัฒนาอาจารย์ มิใช่การจัดการฝึกอบรมสำหรับอาจารย์โดยทั่วไป ที่เน้นแต่กิจกรรมตามเป้าหมาย แต่ควรทำให้เกิดการพัฒนาให้ได้ผลจริง เช่น เกิดการเรียนรู้ภายในตัวอาจารย์ ซึ่งจะเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนได้ด้วย ผลที่เกิดขึ้นกับอาจารย์ที่ผ่านการพัฒนาดังกล่าว จำแนกได้ดังนี้

2.2.1 การปรับฐานความคิด หรือกระบวนการทัศนคติของอาจารย์

การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาอาจารย์ ซึ่งให้ความสำคัญกับการเรียนรู้จากสภาพจริง การเข้าใจผู้อื่นและมองเห็นข้อจำกัดของตนเอง เพื่อพัฒนาฐานความคิด และปรับกระบวนการทัศนคติของตนเองนั้น เป็นกระบวนการพัฒนาขั้นพื้นฐาน ในภาพรวมนับว่ามีผลต่อทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้และเสริมสร้างบรรยากาศการทำงานของอาจารย์ที่ผ่านการอบรมได้ระดับหนึ่ง

ผลลัพธ์อีกประการที่สำคัญ คือ การพัฒนาการทำงานเป็นหมู่คณะของอาจารย์ที่รวมตัวกันด้วยเงื่อนไขต่างๆ เพื่อเรียนรู้จากการศึกษาชุมชนด้วยกัน รวมทั้งการร่วมมือกันพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนในรายวิชา

2.2.2 การพัฒนาการเรียนรู้ ภายในกระบวนการทำงานจริง

ในการพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน ที่เกิดขึ้นในบางส่วนของวิทยาลัยนั้น ถือได้ว่าเป็นเงื่อนไขที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ของอาจารย์อย่างยิ่ง แต่เป็นการเรียนรู้ภายใต้สถานการณ์ของการทำงานจริง ที่ต่างจากการเรียนรู้ในระหว่างการฝึกอบรม โดยเฉพาะความยั่งยืนและความลึกซึ้งของการเรียนรู้ด้วยตนเอง ตลอดจนความคมชัดในสภาพความจริงของปัญหาและวิธีดำเนินการแก้ไข กลไกที่สำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนาคือการนิเทศ ติดตามและสนับสนุนการเรียนรู้เป็นระยะอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ การสร้างทักษะจำเพาะกับงาน การให้คำปรึกษา การให้ความรู้ และแนวปฏิบัติที่จำเป็น ทั้งนี้ยังเน้นการเรียนรู้ด้วยตนเองของอาจารย์

☞ ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

1. การพัฒนาบุคลากรด้านสุขภาพ ให้มีแนวคิดและความเข้าใจต่อการสร้างเสริมสุขภาพในมุมมองใหม่ เป็นความจำเป็นของประเทศที่ต้องจัดการลงทุนเพื่อปฏิรูปการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ ทั้งทรัพยากรและระยะเวลา แม้ว่าในช่วงแรกของการพัฒนาจะยังไม่สามารถเห็นผลเชิงประจักษ์ได้ก็ตาม
2. แนวคิดของการสร้างเสริมสุขภาพแนวใหม่ ซึ่งประกอบด้วย การให้ความหมายของสุขภาพเชิงมนุษย์และสังคม การยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาสุขภาพ (ไม่ใช่ผู้ให้บริการเป็นหลัก) การเรียนรู้ความต้องการที่แท้จริง และเข้าใจพฤติกรรมสุขภาพในมุมมองของประชาชน และการพัฒนาประชาชนให้สามารถพึ่งตนเองในการดูแลสุขภาพของตนได้ แนวคิดดังกล่าวจะเกิดเป็นจริงได้ต่อเมื่อผ่านกระบวนการหล่อหลอม ปรับทัศนคติและความคิดของบุคคล ซึ่งควรเริ่มอย่างจริงจังตั้งแต่การศึกษาเรียนรู้ในสถาบันการศึกษา โดยเริ่มจากการปรับหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับแนวคิดสุขภาพแนวใหม่
3. การปฏิรูปการจัดการศึกษาเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ ควรดำเนินการในลักษณะการพัฒนาสถาบันและครอบคลุมการจัดการศึกษาทั้งระบบ ซึ่งประกอบด้วย การพัฒนาอาจารย์ผู้สอน การพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน และการแสวงหาความรู้ในพื้นที่ การปฏิรูปดังกล่าวจะต้องกระทำในลักษณะบูรณาการ เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ไม่แยกส่วน โดยมีกระบวนการพัฒนาอาจารย์เป็นแกนกลาง
4. หลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนแนวใหม่ จะต้องเป็นกระบวนการที่ผสมผสานรูปแบบการเรียนการสอน ทั้งการเรียนรู้จากตำราและสภาพจริง ผู้เรียนจะเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้ รู้จักการแสวงหาความรู้ในท้องถิ่น มีความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ตลอดจนสามารถพัฒนาจนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองได้ รูปแบบการเรียนการสอนดังกล่าวจัดเป็นแนวคิด “บูรณาการ” กล่าวคือ มีจุดมุ่งหมายที่พัฒนาผู้เรียนให้มีความเข้าใจในศาสตร์ความรู้ต่างๆ อย่างเชื่อมโยง ไม่แยกส่วน และอาจนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้ โดยมีทักษะของการคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นกลไกสำคัญ